

Władysława Szulakiewicz

O uczących i uczonych

Szkice z pedeutologii historycznej

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2014

Recenzent

Krzysztof Jakubiak

Redakcja i korekty

Elżbieta Kossarzecka

Printed in Poland

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe

Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2014

ISBN 978-83-231-3319-3

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

tel. (56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń

tel./fax (56) 611 42 38

e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk i oprawa: Drukarnia WN UMK

Spis treści

Przedmowa	11
ROZDZIAŁ I	
Światopoglądy pedeutologiczne	15
1. Światopogląd – uwagi terminologiczne	17
2. Światopogląd pedeutologiczny – istota i źródła	22
ROZDZIAŁ II	
Kazimierz Twardowski – nauczyciel uczonych i nauczycieli	27
1. Droga do katedry i kierunki działalności	29
2. Pierwsze doświadczenia pedagogiczne	38
3. Światopogląd pedeutologiczny	47
4. Pamiętnikarski portret mistrza	70
Podsumowanie	88

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ III

Ludwik Jaxa-Bykowski – pedagog zaangażowany	103
1. Kilka faktów z biografii	105
2. Główne kierunki twórczości pedagogicznej . . .	112
3. Idee pedeutologiczne	117
Podsumowanie	141

ROZDZIAŁ IV

Tadeusz Czeżowski – nauczyciel w służbie uniwersytetu	147
1. Etapy życia i działalności akademickiej	149
2. Idea nauczyciela akademickiego	164
3. W pamięci uczniów i opiniach kolegów	187
Podsumowanie	192

ROZDZIAŁ V

Izydora Dąmbska – pedagog etycznej niezłomności i intelektualnej pokory	195
1. Koleje życia akademickiego	197
2. Wzór niezłomnego filozofa i pedagoga	201
3. Poetycka forma pamięci o Izydorze Dąmbskiej .	211
Podsumowanie	217

SPIS TREŚCI

Zakończenie	223
Nota bibliograficzna	229
Aneks nr 1. Fotografie i dokumenty	233
Aneks nr 2. Nauczyciel – Mistrz – Uczony. Wybór myśli	253
Von Lehrern und Gelehrten. Skizzen aus der Geschichte der Lehrerforschung. Zusammenfassung	263
Indeks osobowy	269

*Ten, dla którego terażniejszość jest wszystkim,
co obecnie istnieje,
nic nie wie o czasie, w którym żyje.*

Oscar Wilde

Przedmowa

Prezentowane szkice są kontynuacją moich badań mających na celu ukazanie istoty i ewolucji zawodu nauczyciela¹. W szczególności interesują mnie źródła i opracowania mówiące o nauczycielach akademickich. Impulsem do podjęcia tego tematu, przed wielu laty, stała się między innymi lektura wypowiedzi zamieszczonych w „Znaku” w 1969 r., poświęconych zagadnieniu mistrza. Z lektury tych wypowiedzi najbardziej w mej pamięci utkwił pogląd Stefana Swieżawskiego, ucznia Kazimierza Twardowskiego, który wykazał, jaka jest różnica między mistrzem, nauczycielem a innymi zawodami.

¹ Ten nurt moich poszukiwań między innymi w artykułach pt. *O uczących i uczonych. Szkic z pedeutologii historycznej*, w: *Wdzięczność i zobowiązanie. Myśl Jana Pawła II źródłem inspiracji współczesnego środowiska akademickiego*, red. Cz. Kustra, Toruń 2009, s. 43–51; *Być nauczycielem akademickim. Rozważania Hansa-Georga Gadamera (1900–2002)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2013, s. 65–79; „O wychowaniu wychowawcy”. Światopogląd pedeutologiczny Józefa Ciembroniewicza (1877–1929) w druku.

Swieżawski w swej refleksji odpowiada na pytanie, kto może być mistrzem i pisze:

Mistrz nie ma być cukiernikiem, tylko lekarzem. Cukiernik przygotowuje smakołyki, proponuje rzeczy ciekawe, po-
nętne, interesujące prowadzące do zrealizowania wartości. Ale mistrzem jest tylko ten, kto leczy, zadając czasem nie-
przyjemne do spożycia potrawy i leki do zażycia, ale przez to
właśnie prowadzące do zrealizowania wartości, które uwa-
żamy w jakiś uzasadniony sposób za najistotniejsze. Nie ma
tu przecież pojęć negatywnych: lekarstwo służy przecież
utrzymaniu zdrowia, zapobieganiu chorobie, tkwią w nim
wartości pozytywne².

W niniejszej publikacji podejmuję próbę rekonstrukcji
portretów pedagogicznych, w których zwracam uwagę
między innymi na pojmowanie służby nauczycielskiej i re-
alizację zadań nauczyciela przez prezentowanych w pracy
uczonych. Myśli pedeutologicznej nadaję wymiar per-
sonalny, gdyż dzięki temu łatwo dostrzec i jednocześnie
przedstawić pewne podobieństwa oraz różnice w stylu
pracy pedagogicznej. Intencją moją jest także uchwycenie
i oddanie w opisach istoty relacji mistrz i uczeń, czemu naj-
bardziej służą źródła wspomnieniowe. W opisach moich

² S. Swieżawski, *Mistrzowie naszych czasów*, „Znak” 1969, nr 181–
–182, s. 337. Ponadto udział w dyskusji na ten temat wzięli m.in.:
Jerzy Nowosielski, Paweł Hertz, Andrzej Biernacki, Kazimierz
Wyka, Stanisław Lam, Jacek Woźniakowski.

pomijam problematykę twórczości, a w tym przypadku twórczości filozoficznej Twardowskiego, Czeżowskiego i Dąbskiej, wskazuję jedynie na autorów piszących na ten temat. Wyjątek stanowi Ludwik Jaxa-Bykowski, który zaliczany jest do grona pedagogów. Informacje biograficzne ograniczam do minimum, ważniejsze bowiem dla mnie jest ukazanie tych uczonych w roli nauczycieli oraz organizatorów życia oświatowego i naukowego. Śledząc ich działalność pedagogiczną, możemy zapoznać się z przykładami wybitnych twórców polskiej humanistyki. To, co dla nich wspólne, to rodowód akademicki. Mamy tu bowiem twórcę szkoły naukowej i jego uczniów. Są to przykłady osób, które wspaniale łączyły pracę naukową z działalnością dydaktyczną i oświatową. Dodam, że wybrani uczeni „towarzyszyli” mi od wielu lat zarówno w dziedzinie dydaktycznej, jak i naukowej, począwszy od czasów przygotowywania pierwszej mojej pracy, tj. pracy magisterskiej. Zajmując się bowiem oświatą i myślą pedagogiczną oraz nauką w zaborze austriackim i dwudziestoleciu międzywojennym, nie sposób nie zetknąć się z tymi nazwiskami. Dlatego prezentowane teksty opierają się na artykułach, które opublikowałam nawet przed wielu laty. Wiele z nich to moje pierwsze próby naukowego pisarstwa. Teksty te zostały uzupełnione o nowe wątki oraz bieżącą literaturę. Czytając po wielu latach niektóre publikacje wymienionych uczonych, dostrzegałam w nich nowe, inspirujące idee, dotyczące nie tylko ich dorobku naukowego, ale

PRZEDMOWA

i działalności nauczycielskiej. Odkryłam po raz kolejny wskazówki niezbędne w pracy naukowej każdego, kto podejmuje się zawodu nauczyciela akademickiego i jednocześnie badacza.

Książka ta ma być inspiracją dla tych, którzy poszukują wzoru mistrza – nauczyciela. Ja taki wzór w przedstawionych sylwetkach „uczących i uczonych” znalazłam i za to jestem wdzięczna losowi. O Twardowskim i Dąbskiej mogę powiedzieć, że to moi szczególni nauczyciele, których wprawdzie nie spotkałam na swej drodze edukacyjnej osobiście, ale w takim w sensie, o którym mówi Andrzej Nowicki – było to spotkanie w rzeczach, czyli ich dziełach naukowych.